

ВПЛИВ ТЕМПЕРАТУРИ ДЖЕРЕЛА НА ФАЗОВИЙ СКЛАД ПЛІВОК Bi_2Te_3 ПРИ ТЕРМІЧНОМУ ВИПАРОВУВАННІ

Будник О.В., Сіпатов О.Ю., **Пінегін В.І.**, Рогачова О.І.

Національний технічний університет

«Харківський політехнічний інститут», г. Харків

Можливість збільшення ККД термоелектричних елементів у низькорозмірних структурах завдяки використанню розмірних ефектів привертає увагу до телуриду вісмуту як до одного з найкращих низькотемпературних термоелектричних матеріалів [1, 2].

Мета роботи – встановлення впливу температури джерела ($T_{\text{дж}}$) на фазовий склад плівок телуриду вісмуту при термічному випаровуванні.

Об'єкт дослідження – тонкі плівки (~ 200 нм), отримані методом термічного випаровування стехіометричного Bi_2Te_3 з одного джерела при $T_{\text{дж}} = 870$ та 950 К.

Рентгеноструктурні дослідження проводились на дифрактометрі ДРОН-2.0 у мідному випромінюванні ($\lambda = 1.5418 \text{ \AA}$) в режимі $\Theta-2\Theta$.

На дифрактограмах плівок Bi_2Te_3 , отриманих при $T_{\text{дж}} \sim 870$ К, було зафіксовано наявність сторонніх фаз системи Bi-Te: виявлено піки фази чистого Te ($\Theta = 27.59^\circ, 38.29^\circ$) та фази Bi_3Te_4 (19.21°). Згідно даним роботи [3], при $T_{\text{дж}} \sim 870$ К телурид вісмуту дисоціює на пари BiTe та Te_2 , замість парів Bi та Te_2 ($T_{\text{дж}} > 870$ К). Розроблена модель механізму осадження плівки, згідно якої відсутність вільних атомів Bi призводить, з одного боку, до нерівномірного розподілу атомів Bi та Te по поверхні плівки та формуванню фази чистого Te, а з іншого — до нестачі Te при подальшому формуванні Bi_2Te_3 та утворення фази Bi_3Te_4 .

Таким чином, використання температури джерела речовини вище температури дисоціації телуриду вісмуту запобігає формуванню сторонніх фаз у плівках Bi_2Te_3 . Результати даної роботи можуть становити інтерес для промислового виготовлення плівок Bi_2Te_3 методом термічного випаровування з одного джерела.

Література:

1. Scherrer H. Bismuth Telluride, Antimony Telluride and their Solid Solution / H. Scherrer, S. Scherrer // CRC Handbook of thermoelectric Edited by D.M. Rowe. – 1995. – P. 213–223.
2. Комник Ю. Ф. Физика конденсированных металлических пленок. / Комник Ю.Ф. – М.: Наука, 1979. – С. 270
3. Zheng Z.-H., Fan P., Lang G.-X., Zhang D.-P., Cai X.-M., Chen T.-B. Annealing temperature influence on electrical properties of ion beam sputtered Bi_2Te_3 thin films // J. Phys. Chem. Solids.– 2010.– V. 71.– P. 1713–1716.